

Jeg har altid bevæget mig på kanten

Af Laura Engstrøm, *journalist*

Få psykologer er blevet kidnappet af en militant oprørsbevægelse i Colombia eller har levet isoleret i en bjerghule i Indien. Professor i klinisk psykologi, Peter Elsass, takker af efter en lang og særpræget karriere. Han advarer psykologer mod at synes, at faget var bedre i gamle dage.

Da Peter Elsass som ung og nyuddannet var ansat som psykolog på Rigshospitalet, kom en af hans kolleger hen til ham for at høre, om han kendte 'ham den anden Peter Elsass, der skriver bøger og laver film om indianerne.'

'Ja,' svarede Peter Elsass. Ham kendte han godt. Særdeles godt.

Og når man ser på Peter Elsass' karriere, kunne man foranlediges til at tro, at det var tale om to forskellige personer. Der er ham, der arbejdede sammen med Odin Teatret; opholdt sig blandt arhuaco-indianerne i Colombia, skrev bøger og lavede film om dem. Ham, der senest har skrevet en bog om at være alene og isolerede sig i en måned i en bjerghule i det nordlige Indien for at søge den selvvalgte isolation.

Og så er der den anden Peter Elsass. Ham, der har en doktorgrad i medicin og som siden 1994 har været professor i klinisk psykologi på Københavns Universitet. Han har skrevet 12 faglige bøger og omkring 200 videnskabelige artikler.

De to sider har hevet i ham. De har ikke altid været lige forenelige.

– I den periode i 1980'erne, hvor jeg arbejdede meget med Odin Teatret, sagde Eugenio Barba (Odin Teaterets leder, red.) til mig: Peter, du mister din troværdighed, hvis du ikke snart får lavet din doktordisputats. Et par uger efter fik jeg den samme besked fra min institutleder: Peter, få så lavet din doktordisputats! Og det gjorde jeg så, siger Peter Elsass med drenget smil.

På spørgsmålet om han hellere ville ud med skuespillerne fra Odin Teatret, siger han:

–Tjæh, men da jeg først kom i gang med disputatsen, var det sådan set ok. Det var nu spændende nok. Det var der, det gik op for mig, at mit faglige mål var at sætte de to sider sammen; at tænke tværfagligt.

Kidnappet af FARC

Køkkenet, hvor vi har sat os, ligger for enden af en lang gang i den enorme herskabslejlighed i Indre By i København, hvor han bor alene. På vejen passerede vi portrætterne fra hans russiske ophav. Hans fædrene familie er jøder, og flere af dem kom til Danmark i kølvandet på den russiske revolution.

– Min familie levede af at sælge den såkaldte 'Elsass margarine.' Det gik ad helvede til, og vi gik konkurs den ene gang efter den anden. Men midt i den økonomiske elendighed har jeg haft den store glæde, at mine forældre elskede mig. De har nu aldrig forstået, hvad det er, jeg har gået rundt og lavet, men det har givet mig frihed til at gøre, hvad jeg ville, siger han.

Efter studentereksamen fra Øregaard Gymnasium blev Peter Elsass indskrevet på ingeniørstudiet, men kunne ikke dy sig for at gå til forelæsninger på psykologistudiet og til endte med vælge dét. Han følte sig draget af det.

– Siden har jeg selvfølgelig tænkt over, hvorfor jeg skulle være psykolog. Jeg tror, det har noget at gøre med, at jeg ikke var særlig god i skolen som barn. En dag blev jeg hentet af skolepsykologen, der ville have foretaget en intelligencetest på mig. Hun begyndte med at sige, at nu skulle vi lege købmand, og jeg skulle så fortælle, hvor mange 25 ører, der gik på en krone. Jeg var skræmt fra vid og sans. Her sad jeg med en fremmed person og legede købmand. Hvad havde hun gang i? Det fik mig allerede som 10 årig til at tænke, at jeg ville erobre det fag. Jeg ville gøre det ordentligt, siger Peter Elsass.

Efter otte år som psykolog på Rigshospitalet blev Peter Elsass ansat først som chefpsykolog og adjungeret professor i klinisk psykologi på Aarhus Universitet, inden han kom til København for at bestride stillingen som professor i klinisk psykologi. Med egne ord har han 'i al beskedenhed holdt nogle spændende forelæsninger, fordi jeg havde så meget klinisk erfaring at tære på.'

– Jeg lavede en film for nogle år siden, hvor jeg interviewede en række af mine kollegaer, der var gået på pension. De fleste sagde, at psykologien var meget bedre i gamle dage. Dengang var der højere til loftet, og man havde mere tid til at diskutere. Det var patetisk at høre dem fortælle om, hvor vigtig, de syntes, deres forskning var. Jeg synes ikke, de havde ret. Bevares, vi havde det nok sjovere dengang i kølvandet på 68-oprøret. Men den nye generation er virkelig dygtige, og vi, der er oppe i årene, skal i en vis forstand gøre os usynlige, så de unge kan komme til, siger Peter Elsass, der er 69 år og nu går på pension i efteråret.

Selv forklarer han sin tilgang til faget ved, at han altid har bevæget sig på kanten af sit fag.

– Lige som Karen Blixen måtte forlade Afrika for at beskrive sin elskede farm i *Out of Africa*, måtte jeg på sin vis forlade psykologien for at skrive om den. Jeg elsker mit fag, men jeg har været *Out of Psychology*, siger Peter Elsass.

På bordet mellem os står en bakke med skåret frugt. Der ligger også hans iPhone, der jævnlige kommer med et lavt grynt, og hans læderindbundne notesbog. Han tager notesbogen op, bladrer lidt, kigger op. Han vil gerne tale om de eksotiske rejser.

– Jeg har skrevet tre punkter ned for, hvad der har præget mig i mit liv: Mit ophold i Jonestown i Fransk Guyana i 1970'erne, mit nære forhold til arhuaco-indianerne og så min nærdødsoplevelse. Det er nok

de tre episoder, der har påvirket mig mest. Og så at blive ældre og have mødt det spirituelle.

Tæt på masseselv mord

Peter Elsass havde hørt om den sekt, den religiøse leder Jim Jones havde oprettet i Guyana i 1970'erne. Han tog dertil for at se nærmere på den kollektivistiske bevægelse, der havde fået 914 af sektens medlemmer til at følge Jim Jones fra Californien, USA, til et af de mest isolerede steder i den sydamerikanske jungle.

– Deres boligforhold var helt ufatteligt dårlige. I nogle små huse boede der hundredvis af mennesker og sov i treetagers køjer, fortæller Peter Elsass.

10 dage efter Peter Elsass forlod kolonien, begik sekten masseselv mord. 904 af samfundets medlemmer døde 24 oktober 1978 ved, hvad der siden er blevet omtalt som det største masseselv mord i moderne historie.

– Det gjorde et kolosal indtryk, at man sådan kunne forføre folk til at tage deres eget liv. Og jeg har siden været hyper følsom over for enhver form for sekterisk forførelse, som har benyttet sig af religion og spiritualitet indpakket i *new age* talemåder. På sin vis var det letsindigt af mig at rejse dertil. Jeg lagde selv op til at blive forført, og det kunne have kostet mig livet, hvis jeg ikke var sluppet ud af lejren i tide. Det var det samme, der gentog sig, da jeg 16 år senere blev kidnappet i Colombia af guerillabevægelsen Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia (FARC).

Kidnappet?

– Ja, det er ikke noget, jeg har talt om til særlig mange. Det var i 1994, og guerillabevægelsen FARC var begyndt at kontrollere de dele af Colombia, jeg færdedes i. Jeg tænkte, at når jeg var kommet der så mange gange, gik den nok. Men jeg var så naiv.

Peter Elsass blev holdt tilbage af en gruppe politifolk på vejen. Det var nu ikke politi, men guerilla-bevægelsen i stjålne uniformer. De gennede Peter Elsass op i en Landrover og førte ham til en hacienda.

– Der sad jeg i halvandet døgn låst inde på et værelse med en soldat, der pegede på mig med et maskingevær. Der sad vi så og kiggede på hinanden.

Du sov så ikke så meget i det halvandet døgn?

– Nej. Jeg sad og kiggede på vagten. På spansk har man et udtryk, der hedder 'stille som en soldat,' og det var han. Han sad der helt stille bare og kiggede.

Når Peter Elsass så hurtigt blev løsladt, mener han, det hang sammen med, at han havde givet arhuaco-indianerne, som han havde lavet en film om, overskuddet fra indtægterne af filmen. De penge havde de brugt til at betale beskyttelsespenge til FARC.

– Det var jo ikke meningen, at de penge skulle være gået til FARC. På en måde havde jeg lavet

undergravende virksomhed. De film, som skulle støtte indianernes overlevelseskamp, blev givet til de selv-samme militante grupper, som undertrykte dem, siger Peter Elsass og tilføjer:

– Det er det samme, man ser i Mellemøsten i dag. Det er så komplekst at være en fremmed, der kommer udefra og gerne vil hjælpe. Man kommer til selv at lide af det, man bekæmper hos andre.

Det blå hjerte

Der gik lang tid, før Peter Elsass vendte tilbage til arhuaco-indianerne. I stedet valgte han at vende næsen mod øst. I Nordindien lavede han interviews med tibetanske nonner og munke i eksil for at komme nærmere, hvordan de håndterede de torturoplevelser, mange af dem havde været udsat for. Siden har han interviewet budhister, der har levet som eremitter i årevis; nogle af dem i 40 år. Og for selv at forstå, hvad han kalder 'den gode ensomhed,' har han senest opholdt sig isoleret i en nordindisk hule i fire uger.

Sidstnævnte var som led i research til bogen *Kunsten at leve alene*, som udkom tidligere på året. Men først da han selv oplevede ensomheden spirituelt, gav den mening.

En dag, da han var ude og cykle, fik han et ildebe- findende. Han havde svært ved at trække vejret og vendte cyklen mod Rigshospitalet. Han nåede lige ind på traumecentret. 20 minutter efter lå han i respirator og var i koma i en lille måneds tid. Lægerne lokalise- rede en såkaldt 'dræberbakterie' i halsen. De fleste dør af den.

– Der følte jeg mig for alvor ensom. Jeg kunne ikke tale med nogen, jeg kunne end ikke kommunikere via en staveplade. Og jeg vidste ikke, hvad jeg fejlede. Men jeg var klar over, at jeg var ved at dø. Det var et mareridt. Her oplevede jeg den maksimale ensomhed.

Hvordan følte ensomheden i den situation?

– Som et gys, ik?

Hvordan gys?

– Ja, at man skulle forsvinde, ik? Men jeg lå allige- vel og tænkte på, at jeg havde haft et spændende liv. Og hvis det skulle være nu, så måtte det være. Men gyset blev hurtigt overtaget af en psykose. Psykosens formål er jo at beskytte jeg'et mod det, der er endnu værre, nemlig dødsangsten. Så for at leve med den angst, blev jeg psykotisk. For eksempel troede jeg, at jeg var indlagt på en økologisk afdeling. Alt indgik i en balance og var en del af et større kredsløb med naturen. Derfor kunne jeg bare lave min afføring på den halm- madras, jeg lå på. Og så havde jeg fået plantet en agave på hovedet af mig, så hvis medicinen ikke virkede, ville den tage over. Den hang så ned over hovedet.

Peter Elsass viser med hånden hvordan.

– Det, der skete, var jo, at min afføring var gået i sengen. Og den psykotiske dækoplevelse var så, at jeg lå på en økologisk afdeling. Og agaven var den plastikslange, jeg havde hængende fra drænet ned over hovedet.

Og så blev du bevidstløs?

– Ja, så kom nærdødsoplevelsen. Den adskilte sig fra psykosens ved, at den ikke havde noget hold i virke- ligheden. Der var jeg afsted i en helt anden verden. Pludselig kom der et vitrineskab for enden af sengen, hvor der hang et krucifiks. Jeg har altid syntes, at kri- stendommen havde sådan et patetisk og alt for tungt, følelsesfuldt forhold til døden, så jeg tog en brænde- knude, der lå ved min side, og kastede det op imod vitrinen, som splintredes i et kæmpe brag. Derefter blev der fuldstændigt stille og langsomt, langsomt kom der den mest vidunderlige musik og til sidst et blått hjerte. Det hjerte tog jeg fat i og placerede det ved min venstre side. Og der har det stort set været lige siden. I dag er jeg overbevist om, at det er mit blå hjerte, der forener alle de spredte sider i mig.

Og det blå hjerte er der stadigvæk?

– Ja, men det siger jeg ikke til nogen, for så tror de, jeg er sindssyg! ●

PETER ELSASS
F. 1947

1988-96: professor i sundhedspsykologi ved Aarhus Universitet, fra 1996 professor i klinisk psykologi ved Københavns Universitet. Blev dr.med. i 1986 med et neuropsykologisk arbejde om reaktionstider I bredere faglige kredse er professoren især kendt for sine udgivelser om sundhedspsykologi, fx *Sundhedspsykologi* (1992) og for sine studier af etniske minoriteter gennem mange rejser rundt i verden. Forfatter til en lang række bøger. Den seneste *Kunsten at være alene*, Gyldendal (2016) er suppleret med en dokumentarfilm, som kan ses på www.video.ku.dk